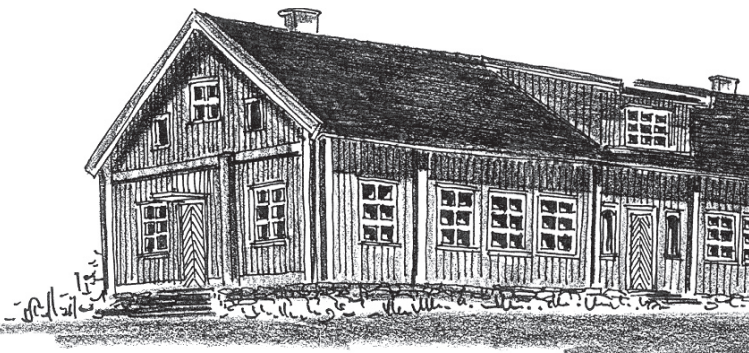

ALFHEMSSTIGEN

Alfhems Kungsgård

Alfhems Kungsgård med restaurang i
gammal gårdsmiljö

*

Blomsterrika slätterängar i en
naturskön golfbanemiljö

*

Utblick mot Göta Älvdalen

*

Domarringar och andra gravar

*

Fornåkrar och jättekar

*

Skålgropar

NATUR- OCH KULTUR-
STIGAR I ALE

1. Fornåkrar	10. Slätteräng
2. Ängsflora	11. Domarring
3. Capples kyrka	12. Stensättning
4. Förhistoriska gravar	13. Jättekar
5. Frukträdgård	14. Ihålig ekstam
6. Skålgropar	15. Jätteek
7. Domarring	16. Kungsgrottan
8. Lundflora	17. Kungsgården
9. Gravfält	

Välkommen till Ale Golfklubbs natur- och kulturstig vid Alfhems Kungsgård. Stigens totala längd är drygt 3 km.

Sagor och sägner

Området som du nu kommer att vandra genom, har under mycket lång tid varit bebott, det vittnar de många fornlämningarna om. Hur betydelsefull platsen vid Alfhems Kungsgård har varit är svårt att med säkerhet säga, men i sägner och fornsagor förekommer namn som skulle kunna kopplas till dessa trakter.

Dessa uppgifter får inte ses som bevisade sanningar, men visst ger de näring åt fantasin och får trakten att framstå som extra spännande!

I de isländska sagorna kallas Göta älv för Älven, rätt och slätt. Det betyder att för sagoförfattarna var Göta älv av alla nordiska älvar Älven med stort Ä. Ett av germanska språkens epos är Beowulfskvädet som nertecknades av en munk på 700-talet e. Kr. och som finns bevarat på British Museum i London.

Ett flertal amatörforskare från England, Danmark och Sverige anser att Beowulfsgagan härrör från Västsverige, då man i den kan utläsa att svearna och göterna slogs på Vänerns is. Bland annat omnämns även Onela (Ale) som senare blev kung samt platserna Hronesnaes, Ernanaes och Hrefsnaes som skulle kunna vara Grönåsnäs (Grönnäs, 1,5 km S om Kungsgården), Örnäsberget (3 km åt SO, invid Göta älv) och Gräfsnäs (2 mil NO om Alvhem, vid sjön Anten).

Intill Grönnäs, i Skepplanda, ligger Grönköping (Grönköp) en vikingahandelsplats som tros vara föregångare till Lödöse.

Nordlandets fornsagor berättar om alverna, ett

folk som också kallades huldrefolket eller det dolda folket. Deras hem kallades Alvheim (Alvhem) och över dem rådde guden Frö (Frövet, beläget 1 km SO om Kungsgården betyder Frös helgedom). Endast människor som hade medfödd gåva att se dolda ting kunde skåda alverna, förtäljer sagan vidare. Sannolikt har det en gång funnits ett folkslag som bodde invid Göta älv och som kallades Alferna. Bland annat berättas det om att detta folk blev bortjagat från Bohuslän över älven av Harald Hårfagre.

Fram till 900-talet kan Alvhem följas i saga och historia. En tvist mellan Olof Skötkonung och Norges Olof Haraldsson bottnar bland annat i de arvsanspråk som de genom sin härstamning hade på Alvhem. Då har bland många namn också Starkodder förekommit. En del anser att han ligger begravd vid Prästalund, 7 km söder om Alvhem.

I de nordiska folksagorna omnämns också att Alf den gamle hade en dotter som hette Alfild och som blev bortrövad på en hednisk fest av just Starkodder (Starkotter).

Vandringen

Under vandringen följer du cirka 50 cm höga stolpar med gul färgmarkering. **På vissa ställen, där det är risk för att passagen kolliderar med spelet på de olika banorna, finns varningsskyltar vilkas text måste respekteras.** Dessa regler är tillkomna för att dels skydda dem som vandrar längs stigen, dels för att inte störa golfspelet, som kräver stor koncentration i vissa moment.

Om du tar hänsyn till dessa skyltar och för övrigt håller ett öga på aktiviteterna vid sidan av stigen, kommer din vandring att bli riskfri och inte kollidera med golfspelets intressen.

Nu kan vi börja vandringen

1. Efter en brant sluttning kommer vi upp till ett planare område med en dominerande ek. Här har tidigare varit åkermark, vilket syns på den kant som bildats när marken brukats med olika redskap. Vi vet inte när denna åker var i bruk. Den är inte upptagen på den ekonomiska kartan från slutet av 1800-talet. Vandrar man här på våren eller försommaren kan man glädjas åt vacker blomning av, för denna typ av mark, karakteristiska växter.

Smörbollor (TG)

I närheten av den stora eken, finner du en skylt, som ber dig ge akt på eventuella golfspelare. **Finns det spelare på eller invid greenen skall du invänta att de spelande lämnar greenen.** Hela den här höjdryggen heter sedan gammalt Oxha-

gen. När du fortsätter vandringen, har du berget på vänster sida och det gamla odlingslandskapet till höger. Under det senaste seklet har Oxhagen troligen mest använts som beteshage. Här finner man växter som gynnas av den hävd som under lång tid varit rådande, däribland den numer allt ovanligare kattfoten.

Kattfot (PD)

2. Med stor säkerhet har det tidigare varit åker även här. Jordlagret är tunt och marken fattig på näringsämnen, vilket indikeras av ett ganska kraftigt inslag av ljung.

Så småningom leder stigen upp på höjden. Strax före en grusgång viker stigen norrut och för oss fram till den fördjupning mellan bergknallarna, där enligt tradition

3. Cappels församlings kyrka eventuellt kan ha legat i tidig medeltid. Under våren blommar här *mandelblom* och *styvmorsviol* och mot gropen där kyrkan funnits, växer *tjärblomster* och *humleblomster*.

Styvmorsviol (TG)

Väster om kyrkoplatsen breder också ett område med ängsväxter ut sig. Här förekommer *gulmåra* eller Jungfru Marie sänghalm, som växten också kallas i folkmun.

Mandelblom (TG)

Om du går upp på den lilla gräsbevuxna bergknallen vid sidan av kyrkoplatsen och ser österut, finner du en del av golfbanan framför dig. Vid horisonten

i nordost syns ett skogslandskap med markerade höjder. Den mest markanta och toppiga av dessa heter Angertuvan. Till det här berget tog förmodligen järnåldersmänniskorna sin tillflykt under orostider. Rester av en fornborg finns nämligen däruppe.

4. Något längre fram längs stigen stöter vi på tre *stensättningar*, förhistoriska gravar, som kan innehålla en keramik-kruka med de brända resterna efter den döde. Gravgåvor i form av redskap och smycken kan ha fått följa

Humleblomster (PD)

den döde i graven. I den sura jorden här i Väst-sverige är det vanligt att denna typ av föremål har blivit illa skadade genom oxidering. Trolig tid för begravningarna är yngre järnålder, 500 - 1050 e. Kr.

Det lilla gravfältet kan ha omfattat flera gravar, som inte syns ovan mark, kanske på grund av senare tiders bortodling. Man vet idag inte var de järnåldersmänniskor som bott här har hållit till, men se dig om! Var skulle du vilja bo? Kanske den tidens människor valde samma plats.

En grusad väg skär genom gravfältet. Det är en *hålväg*, en vägsträckning som genom människors och djurs tramp i generationer fått jorden

att erodera. Gruset i ytan är påfört senare.

5. Vid hålvägen vinklar vår väg åt vänster och strax är vi vid en ”*fruktträdgård*”. Den består av en samling vildäppleträd som i maj månad står i blom och skänker väldoft. Mängden av fruktträd skvallrar om att här kan ha legat ett torp eller liknande bostad, vars grund dock är svår att upptäcka idag. Nu vinklar stigen åt höger och förenas småningom med grusvägen som leder till *gårdsplatsen Lilla Alfhem*.

Källarvalv från lilla Alfhem (GM)

Gården var 1550 ett kronohemman. Det betyder att staten ägde gården, som brukades av en person som betalade arrende till staten. Ofta kunde en sådan gård friköpas av besittaren. Troligen har en tidigare gård legat här före 1550. Namnet Alweim finns noterat redan 1377, men behöver inte ha koppling till just Lilla Alfhem. I området finns en rest av ett källarvalv av äldre datum, som emellertid inte kan beses eftersom det ligger på privat

tomtmark. I sluttningen bakom bostadshusen har man bland annat funnit stenyxor, vilket kan tolkas så, att där bott jordbrukande människor under stenålder för kanske 4000 år sedan eller mer.

1998 upptäcktes i anslutning till stigen ytter-

Svinrot (PD)

ligare två stenyxor. Den ena är av "lihultstyp" och den andra kan närmast hänföras till den typ som kallas "limhamnsyxa". Båda torde härröra från jägarstenålder, alltså den tid då människor

Ekorrbär (PD)

inte hade några fasta boplatser utan drog från plats till plats under sitt näringsök. Den yxa som bör vara äldst hittades ovanpå ytlagret i en åker. Den andra låg på en klumpsten i närheten av en järnåldersgrav.

6. Ett annat tecken på att människor bott här i förhistorisk tid är *skålgroparna* i

berghällen dit stigen nu leder. Skålgropar, eller *älvkvarnar*, är små gropar som knackats in i hållar eller på stenar. De anses vara gjorda under bronsålder, 1500 - 500 f.Kr. Skålgropen är den vanligaste formen av hållristning och tros ha tillkommit av magisk-religiös anledning. På berghällen finns 15 gropar av olika storlek. Vill du se andra typer av hållristningsbilder, kan du åka tillbaka till riksväg 45 och köra den norrut ca 1,1 km. Där finns en skylt som visar in till höger mot hållristningen. Följ denna väg till fotbollsplanens parkeringsplats. Skylt visar vägen mot ristningarna.

Ormbär (PD)

7. Nu vinklar stigen mot en punkt strax väster om den röda ladans gavel. Där ligger en *domarring* bestående av 11 låga stenar i krets. Domarring är en gravform som användes från tidig järnålder och flera hundra år framåt i tiden. Stigen går vidare mot norr på en gammal markväg.

8. Till höger om stigen ligger en mindre skogs-dunge. Inom det här området kan man finna både lundens och ängens flora representerad av bland annat *ormbär*, *svinrot*, *liljekonvalj*, *ekorrbar* och *smörbollor*.

Grönvit nattviol (PD)

Längre fram till vänster om stigen skimtar en låg ås bevuxen med granar.

9. På åsen och dess sluttningar finns ett gravfält med trolig datering till järnålder (500 f.Kr - 1050 e.Kr.). Här finns fem högar och ett tjugotal stensättningar. Även denna plats har använts för att begrava människor som levat och verkat här i närheten.

Under den fortsatta färden passerar stigen genom ett stycke hagmark, som tidigare varit odlad. Här växer orkidén *grönvit nattviol* (alla orkidéarter i Sverige är fridlysta!).

Det bär åter ut i öppen terräng och efter en stunds vandring korsas en grusväg till en villa.

Direkt efter passagen på höger sida invid stigen ligger en liten, trädbevuxen kulle. I kanterna på denna kulle vittnar en hel del upplagd odlingssten om tidigare generationers odlingsmöda. Mellan träden på kullen finns ett så kallat femstena rör, ett gränsmärke från äldre tid. Vilken gräns detta märke har markerat vet vi inte idag. Nu korsar stigen åter en grusväg. I sluttningen till vänster ligger gården Rödkroken. Så småningom möter stigen en bäck och vinklar till höger. Längre fram går stigen över bäcken till vänster och vi står nu

på en gammal mark- och timmerväg. Förr i tiden, när det var snö på vintern, kunde femton bönder samtidigt köra denna väg till skogsskiftena och vid dagens slut återkomma med fulla lass.

10. Det ängsliknande område som nu ligger framför oss heter Tekällelund. Fortsätt den markerade stigen förbi skylten. Efter ytterligare ca 50 m lämnar stigen timmervägen i en skarp vänstersväng uppför slänten och passerar tre låga, resta hällar,

11. av vilka två troligen ingått i en *domarring*, alltså en grav. Domarringen är, som tidigare nämnts, en gravtyp som användes under en stor del av järnåldern.

Efter att ha passerat stenarna går stigen förbi en husgrund, som med stor säkerhet har burit upp en lada i äldre tid.

Liljekonvalj (TG)

12. Inte många meter från ladan och alldeles till vänster om stigen passeras en stor *stensättning*, ca 12 meter i diameter.

Stora delar av det område vi nu vandrar genom har tidigare varit odlad åker, slåtter- och betesmark. Åkerns tegsystem kan vara svårt att se före slåtter, men syns ganska väl då höet är bärgat.

Floran är här mycket slösande med många arter

Slättergubbe (PD)

som tidigare var vanliga i landet men som nu är på stark tillbakagång på grund av gödsling eller utebliven hävd. Till dessa hör *slättergubbe* och *svinrot*. Namnet slättergubbe sägs komma av att växten i regel blommar med tre blommor; en övre som kallas "bonden" och två nedre som är "bondens båda drängar". När de båda drängarna slår ut, är det dags att slå ängen.

På försommaren och högsommaren blommar stora mängder *gökärt*, *teveronika*, *smörbollor*, *svinrot*, *slättergubbe* och *grönvit nattviol*.

Något senare färgas ängen gul av *johannesört*. Denna växt heter på latin *Hypericum* och används till att krydda brännvin. I munnen på allmogen har detta sålunda kryddade fluidum fått bära namnet *Hirkum pirkum*.

Stigen går förbi stensättningen och följer ängens norra sida för att så småningom återkomma till stenbron över bäcken. På andra sidan bron viker stigen tvärt åt vänster och nu följer en lång transportsträcka över öppen mark till den så kallade Ekekullen. Via en grusad stig fortsätter vandringen

Gökärt (PD)

Johannesört (PD)

över Ekekullen och vidare över en mindre grusväg vid skogsbrynet. Följ markeringarna över det öppna fältet. Snett till vänster, mitt ute i åkern, står två jätteekar,

13. en rest från det forna odlingslandskapet. Denna typ av solbelysta jätteekar anses vara de organismer som utgör livsrum för flest arter i vårt land. Minst 1500 arter är mer eller mindre beroende av eken och dess invånare. Många av dem är sällsynta eller t o m hotade till sin existens.

Tjärblomster (PD)

Observera att man inte får gå fram till de båda ekarna under den tid då det växer gröda på den omgivande åkern. Lite längre fram utmed stigen står ytterligare en jätteek som man lättare kan gå närmare in på.

Efter passagen över det öppna fältet viker stigen

till höger in i ett igenväxande odlingslandskap. Här har åkerbruket sedan länge upphört och ersatts av betesdrift. När så betesdriften lades ner 1987, tog igenväxningen fart, vilket idag tar sig uttryck i mer eller mindre täta bestånd av flera klippal.

Längre fram längs stigen, där igenväxningen påbörjades tidigare, har självsådda plantor av tall

och gran blandat sig med lövträden. Denna kamp om utrymmet kommer barrträden så småningom vinna och igenväxningen når sin slutfas.

Här, längs kanten av golfbanan, växte tidigare ett antal gamla ekar. En av dessa bjässar blåste omkull i den svåra stormen 1969.

14. Eftersom stammen till stor del var ihålig, fick den ligga kvar till nytta för insekter och mikroorganismer.

Vitsippa (TG)

15. Längre upp i skogsbrynet står ytterligare en jätteek. Vi närmar oss nu Kungsgården Stora Alfhem, numera Ale Golfklubbs klubbhus. Något årtal för den första gårdens grundläggande finns inte, men i den nuvarande mansgårdsbyggnaden källare finns tegelvalv som har flera århundraden på nacken.

Inom gårdsområdet har tidigare funnits flera bostadshus. I ett av dessa bodde under senare delen av 1600-talet landshövdingen innan residenset i Vänersborg iordningstälts. Hans namn var Henrik von Wicken. Det var en hård man som ådrog sig böndernas vrede. Dessa skrev till landets riksdag och beklagade sig över hövdingens hårdhet.

När landshövdingen mottog en tillrättavisande skrivelse från de höga herrarna hade Karl XI lagt till en kort text i marginalen med följande

lydelse: ”Min käre Wick! Tag dig i akt, eljest måste jag lägga kapson (en slags dressyrgrimma) uppå Dig”.

16. Men innan vi når ända fram till gårdstunet visar en skylt upp till Kungsgrottan. Upphovet

Teveronika (PD)

till namnet på denna enkla grotta belägen mellan två bergskanter har ej gått att finna. Den vällagda stenmuren till höger vinklar tvärt och här slutar egentligen natur- och kulturstigen. Om man ser sig till vänster kan man möjligen skönja en igenväxande stig som letar sig upp i Frövetbergetsbranta

nordsluttning. Här gick i gammal tid kyrkstigen, som förde kyrkobesökare från Alvhemsområdet till kyrkan i Skepplanda. Så sent som på 1940-talet användes fortfarande denna stig för färd till och från söndagsgudstjänsten.

17. Till höger ligger Kungsgården. Antingen kan man nu åter ta sig ner till parkeringsplatsen eller passa på att avsluta med en kopp kaffe eller en bit mat på restaurangen som inryms i klubbhuset och som är öppen från vår till höst.

Alvhemsstigen har kommit till genom ett samarbete mellan Ale kommun och Ale golfklubb. Stigen sköts av ett antal engagerade medlemmar i klubben som bland annat slår gräset längst stigen.

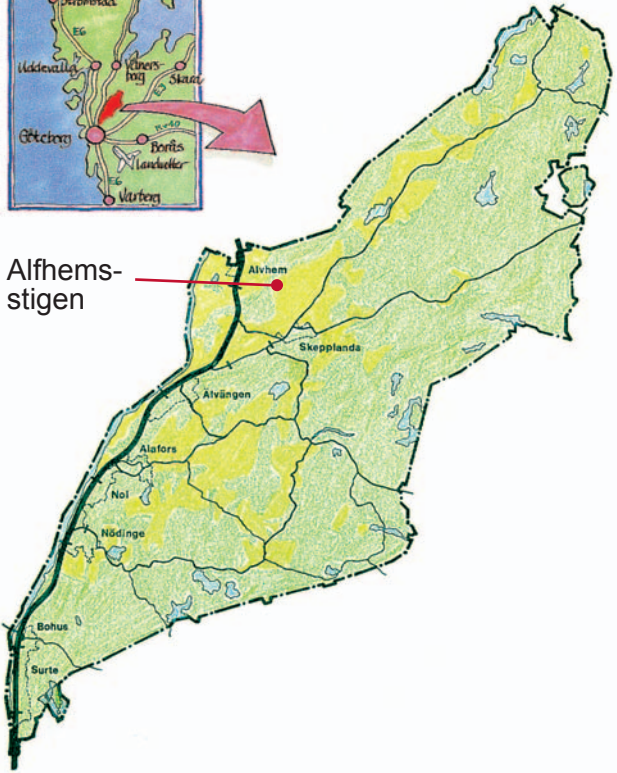
I Ale finns ytterligare natur- och kulturstigar. Du kan läsa mer om dessa och andra sevärdheter på kommunens webbplats www.ale.se

Blodrot (TG)

Alvhems-
stigen

Text: Görgen Månsson och Thomas Grönlund
Foton: Pelle Dalberg (PD)
Görgen Månsson (GM)
Thomas Grönlund (TG)
Layout: Camilla Fredlund och Susanne Fägersten Sabel